

## EEN KAT EN MUISPEL BIJ DE GRENS. HET VERHAAL VAN EEN SMOKKELAAR.

Smokkelen. In een tijd waarin je alles wat er in de wereld te koop is vanuit je luie zetel kan bestellen, waarna het de dag erna bij je thuis geleverd wordt, lijkt het iets uit een beduimd avonturenboek, een relict uit een lang vervlogen verleden. Vandaag de dag wordt het enkel nog geassocieerd met zware criminaliteit: drugs, wapens, mensenhandel. Maar voor een hele generatie die ergens rond het midden van de twintigste eeuw geboren is (we hebben het over jullie, boomers!), de opa's en oma's van vandaag, was het een integraal onderdeel van hun dagelijks leven. Zeker in de grensgebieden was het iets vanzelfsprekends, iets dat erbij hoorde. Iedereen wist dat er gesmokkeld werd, de meeste mensen kenden smokkelaars en sommigen deden het zelf. Jongeren die opgegroeid zijn in een Europa met open grenzen en vrij verkeer van goederen, kunnen zich er weinig bij voorstellen.

Smokkelen was met andere woorden iets dat tot de volkscultuur behoorde. Ook toen al sprak het tot de verbeelding en voor het slapengaan werden er spannende verhalen over verteld. Het had dan ook een hoog jongensboekgehalte: de rebelse smokkelaar versus de gezagsgetrouwe champetter, met nachtelijke achtervolgingen door de Vlaamse bossen en een ontsnapping op de valreep. Er hing een zweem van schelmse romantiek over en er ging een antiautoritaire aantrekkingskracht van uit, die past binnen de Vlaamse literaire traditie van figuren als Tjil Uilenspiegel, Reynaert De Vos, enz.

De realiteit was natuurlijk een pak minder romantisch. We moeten eerst en vooral een onderscheid maken tussen de echte, geharde smokkelaars en de kleine smokkelaars. De eersten waren echte criminelen, die soms georganiseerd waren in bendes en vaak ook vuurwapens droegen. Soms ging het gruwelijk mis en vielen er doden in vuurgevechten tussen de douane en de smokkelaars (zoals bv. in Lommel in 1919). De tweede categorie smokkelaars waren de gewone mensen die iets wilden bijverdienen. Daarover gaan we het in dit artikel hebben. Hierbij kan je spreken over smokkel als een soort volksstraditie, met een hele rits aan speciale smokkeltechnieken en vaardigheden die je nodig had om niet gepakt te worden, en die van generatie op generatie werden doorgegeven.

Hoewel deze vorm van smokkel vandaag de dag niet meer bestaat - enkel de harde criminaliteit blijft over - lopen er vandaag nog veel getuigen rond die de tijd hebben meegemaakt waarin smokkelen alomtegenwoordig was. Het zijn vaak boeiende en spannende verhalen, die een beeld geven van het dorpsleven in de 20<sup>ste</sup> eeuw en die absoluut bewaard moeten blijven.

We spreken op een druilerige vrijdagmiddag in juni in een bekend volkscafé in Lommel af met LD. Vandaag is LD een gezagsgetrouwe burger, die rustig van zijn pensioen geniet en zich volop inzet in het verenigingsleven van Lommel, waar hij alom gerespecteerd wordt. Maar in zijn jeugd was hij een smokkelaar. Het is iets waar hij onmiskenbaar fier op is en waar hij graag (en in een sappig Lommels accent) over vertelt. Maar toch wil hij niet dat zijn echte naam gebruikt wordt. Kleeft er na al die tijd dan nog zo'n stigma op smokkelarij? *'Veel mensen associëren het toch met echte criminaliteit. Ik wil niet dat mensen gaan roddelen over mij en mijn familie. We waren ook geen misdadigers, hé, voor ons was het eerder een spel'*. Die uitspraak zal in de loop van het gesprek nog een paar keer terugkomen.

LD groeide op in een boerenfamilie in het Lommel van de jaren '50, in die tijd een typisch ingeslapen Noord-Limburgs dorpje vlak bij de Nederlandse grens. Als hij over zijn jeugd vertelt wordt je teruggekatapulteerd naar een ruraal Vlaanderen dat rechtstreeks uit de boeken van Ernest Claes lijkt te komen. *'Alles was nog niet volgebouwd zoals nu, we konden ongestoord spelen in de bossen en op de velden. En van zodra het wat warmer werd gingen we in ons blootje zwemmen in de Fossé. Van vervuiling hadden we nog nooit gehoord. Het grootste verschil met nu? Simpel, er was veel minder controle, gsm's bestonden niet en we konden ongestoord kattenkwaad uithalen en het varken uithangen. Als we te laat waren kregen in het ergste geval een paar lappen. In dat opzicht waren we veel vrijer dan de kinderen van nu. Ik heb er soms een beetje medelijden mee als ik ze achter hun schermpjes zie. Als ik erop terugkijk ben ik heel blij dat ik die tijd nog heb mogen meemaken'*. Als ik zeg dat het me een beetje aan de Witte van Zichem doet denken, of aan een oude Vlaamse boerenfilm waarin turf gestoken wordt en boer X zijn vrouw afslaat, moet hij lachen. *'Je kan het bijna niet geloven als je ziet hoe alles veranderd is, maar in mijn beleving waren alle clichés die we over de jaren 50 kennen gewoon echt waar. Op zondag moest je naar de mis, je moest luisteren naar mijnheer pastoor en we staken ook echt turf! Het was echt een andere wereld'*. Klopt het dan ook dat de meeste jongens in die tijd hun maagdelijkheid verloren aan een boerderijdier? *'Ik weet dat je een mopje maakt, maar dat gebeurde echt, ja'*. Het gesprek gaat plots een andere, enigszins verontrustende richting uit en LD blijkt verdacht veel te weten over bestialiteit en de anatomie van klein pluimvee. Al snel krijgen we allebei de slappe lach. Na een paar minuten en wat rare blikken van de andere stamgasten raken we inhoudelijk terug op de rails. *'Enfin, het is pas vanaf het einde van de jaren '60 dat de moderniteit heel langzaam ingetreden is in Lommel. En dan nog'*. En welke rol speelde smokkelen in die wereld? *'Goh, het was iets wat erbij hoorde, we hadden het niet zo breed en we deden het gewoon. We stelden ons geen vragen over goed of fout ofzo. Ik zei het daarnet al, voor ons was het een spel, een avontuur, iets wat we deden om wat drinkgeld te verdienen. We hadden het niet zo breed, dus alle centjes waren welkom'*. Wat vonden zijn ouders ervan? *'Mijn ouders? Die deden mee. Ah ja, het is van hen dat we het geleerd hebben, heel veel mensen in Lommel deden dat. In mijn jeugd heb ik nog Lommelaars gekend die 'passeur' waren tijdens WO I, in de tijd van Den Draad, toen smokkelen nog echt gevaarlijk was. Zij riskeerden hun leven om inlichtingen over te brengen naar Nederland. Dat waren helden in onze ogen.'* In de Eerste Wereldoorlog was het bezette België afgescheiden van het neutrale Nederland door een hoogspanningsdraad van 4.000 tot 8.000 volt, die bewaakt werd door Duitse soldaten – in de volksmond werd dit 'Den Draad' genoemd. Op het passeren van de draad stond de doodstraf. En het was bepaald niet simpel om erdoor te raken. Alleen al in Lommel vielen er 28 slachtoffers die de oversteek niet overleefden. Onder hen een aantal jongemannen die aan het Westelijk front wilden geraken om er te gaan vechten, maar ook verschillende smokkelaars die documenten of personen over grens wilden brengen.

Maar voor LD begon zijn leven als smokkelaar pas veel later, eind jaren '50, toen hij nog heel jong was. *'We smokkelden vooral boter, omdat dat veel goedkoper was in Nederland. Later zijn we ook paarden en kalveren beginnen smokkelen. Dat was het echte werk, daar kon je echt geld mee verdienen. In Lommel had je twee vaste grensposten die bewaakt werden door de douane, de overgang tussen Barrier en Bergeijk en tussen de Gestelsedijk en Luyksgestel. Dat was eigenlijk geen probleem, er waren genoeg sluiproutes én je wist dat de douaniers om 17.00 uur stipt hun schup afkuisten, als echte ambtenaren. Het waren de vliegende brigades waar je voor moest opletten, die konden altijd opduiken. Eigenlijk was het allemaal heel*

*simpel. Vlak over de grens was een kruidenierswinkeltje waar ze boter verkochten. Daar speelden ze het spel mee. Er was een omkleedruimte waar de vrouwen de boter in verborgen zakken in hun onderjurken staken. Daar gingen we altijd samen met mijn moeder en een paar tantes naartoe, altijd in groep. Ik had een onderlijfje waar mijn mama zakjes in genaaid had om boter in te verstoppen. Daar deed ik dan een jas over aan, zodat het niet te veel opviel. Maar dat ging dus alleen als het niet te warm was, anders zou de boter smelten. De douane was ook niet stom natuurlijk, ze mochten geen vrouwen fouilleren, dus als ze iemand gepakt hadden en vermoedden dat je boter bijhad, zetten ze je gewoon bij de kachel, totdat de boter zou smelten'.*

*'Boter smokkelden we gewoonlijk op de fiets. Vanuit het winkeltje kon je zien of de douane al dan niet aanwezig was. Als ze er niet waren gingen we via de normale weg de grens over, anders gingen we via een sluipteg door het veld de grens over. Het was dan enkel nog uitkijken voor de vliegende brigade. Daarom gingen we altijd in een grote groep, dan kon je je makkelijker opsplitsen en ontsnappen als het nodig was. En op de heenweg namen we tabak mee omdat die in België goedkoper was, dat verkochten we dan weer in het winkeltje. En zo verdienden we een zakcentje bij'.*

*'Wat de consequenties waren als je gepakt werd? Dat viel eigenlijk best mee, een boete meestal. De volwassenen konden ook een gevangenisstraf krijgen, maar als je zoals ons in redelijk beperkte hoeveelheden smokkelde viel ook dat wel mee. Zelf ben ik nooit gepakt, mijn broers ook niet. Je moest ook gewoon wat geluk hebben. Ik herinner me nog dat Jan van de Zak, in die tijd een bekend dorpsfiguur in Lommel, met de fiets een zak patattenzetgoed over de grens gesmokkeld had en dat hij achtervolgd werd door twee douaniers van de brigade. Hij reed bij ons het erf op en reed los over een van onze kippen, waarna hij overkop ging en de douaniers hem bij zijn lurven pakten. Maar op de één of andere manier was hij erin geslaagd om tijdens zijn val zijn zak patattenzetgoed in de bramen te gooien, waardoor de douaniers hem bij gebrek aan bewijs moesten laten lopen. Toen ze vertrokken waren, is Jan bij ons thuis de riek komen halen en is de patattenzak uit de bramen gaan vissen'.*

LD raakt op dreef, je merkt duidelijk dat hij heimwee heeft naar zijn smokkelperiode. De anekdotes volgen elkaar in snel tempo op. *'Wij gingen meestal met de fiets, maar je kon natuurlijk ook op andere manieren smokkelen. Sommigen deden dat via het kanaal, anderen gingen te voet. Een veelgebruikte truc was om de hak en de teen van je schoenen andersom te draaien. Dat was om eventuele achtervolgers op een dwaalspoor te brengen omdat de voetsporen andersom liepen. Andersomschoenen noemden we dat. Dat soort dingen vonden we natuurlijk geweldig. Of die keer dat we als kleine jongens hout voor St-Maarten aan het verzamelen waren om in de grote houthoop te gooien op de plek waar nu 'De Soeverein' staat. Toen we de takken op de stapel gooiden hoorden we een raar geluid. Bleek dat er smokkelaars verscholen zaten in de hoop. Ik weet niet wie er harder schrok, zij of wij'.*

Hij vertelt er zo enthousiast over dat je zou willen dat je erbij had kunnen zijn. Maar het feit is dat er ook doden vielen in die tijd en dat er regelmatig geschoten werd. Had hij ook weet van ernstiger feiten? *'Natuurlijk. Maar dan spreek je over de smokkel op grote schaal. Dat is een ander verhaal. Dat gebeurde in die tijd vooral door bendes die 's nachts met auto's vol smokkelwaar de grens over staken. Die auto's hadden vaak een valse bodem, gevuld met kraaienpoten. Als ze achtervolgd werden konden ze vanuit de auto met een staalkabel die*

*bodem opentrekken waardoor de kraaienpoten op de weg vielen. Dat was echt gevaarlijk. Die mannen waren ook gewapend. Ik herinner me ook de periode dat smokkelaars auto's gingen gebruiken. Toen schakelde de vliegende brigade ook over van de fiets naar de auto. Ze reden in Kevertjes toen. Maar opnieuw, dat waren echte criminelen, dat is niet wat wij deden. Of we wisten wie dat waren? Ja, van sommigen wisten we dat.'* LD beseft heel goed dat zijn jeugdherinneringen gekleurd zijn en dat de realiteit vaak helemaal niet zo idyllisch was. Hij beschrijft de armoede uit die tijd en de schrijnende omstandigheden waarin sommigen mensen nog leefden. Ook dat was één van redenen dat er gesmokkeld werd.

We bestellen nog een pintje. Ik vraag LD naar de smokkel van dieren. Hoe ging dat in zijn werk? *'Dat is iets wat mijn oudere broers me geleerd hebben. Kalfjes waren een pak goedkoper in Nederland. Dus als er bij ons een koe op kalven stond reden we naar Luyksgestel en gingen we alle boeren af tot we een soortgelijke koe vonden die ook op kalven stond. Dat kalfje kochten we dan. Daarna smokkelden we het naar Lommel en lieten het daar door de veearts registreren, samen met ons pasgeboren kalfje. En dan kon je het in België doorverkopen tegen een veel hogere prijs, of je kon een extra koe inschrijven'. En hoe smokkel je een kalf precies de grens over, toch niet op de fiets? 'Dat was inderdaad niet zo simpel. We staken dat kalf in een kruiwagen en reden tot aan het kanaal. Daar stond iemand ons op te wachten die een touw met een steen naar ons gooide. Wij staken het kalf in een jute zak die gedrenkt was in pek, bonden het aan het touw en de zak werd naar de overkant getrokken'. Was dat niet gevaarlijk voor het kalf? 'Het was altijd een beetje spannend, maar ze hebben het allemaal overleefd. En Gaia bestond toen nog niet, hé. Het was een kwestie van zo hard mogelijk aan die koord te trekken'. Gelukkig dat jullie geen volwassen koeien smokkelden dan. 'Nee, maar wel paarden. Maar dat deden we niet over het kanaal, dat ging niet. Als je paard een vervoermiddel was, werd het niet beschouwd als smokkel. Maar dan moest je wel papieren hebben natuurlijk, om te bewijzen dat het paard van jou was'. Maar die had je niet? 'Nee, natuurlijk niet, we gingen met de fiets naar Nederland, tuigden daar de paarden op en reden door het bos naar België. Dat was een risico, maar je kreeg er in die tijd 500 frank voor en voor ons was dat heel veel geld. Jonge paarden die je nog niet kon berijden moesten we aan de hand over de grens krijgen. Dit deden we alleen in de winter. Want dan stonden er geen koeien in de weilanden en werden de weides waar geen dieren zaten opengezet. Als je dan de pech had dat de vliegende brigades achter je aan kwamen liet je het paard gewoon los en kon je gaan lopen. En dan liepen die paarden meestal in één van die openstaande weides. De volgende dag of een beetje later kon je dan proberen het paard te gaan vangen.'*

Uiteindelijk duurt het interview tot een flink stuk in de avond. Ettelijke pintjes later zijn een hele rits markante dorpsfiguren de revue gepasseerd en probeer ik LD ervan te overtuigen dat hij zijn verhalen dringend moet optekenen, vooraleer ze definitief verloren gaan. Het is duidelijk dat de traditie van het smokkelen zoals hij het schetst een belangrijk stukje folklore is, dat tekenend is voor het leven in de eerste helft van de twintigste eeuw. De stad Lommel ziet dat gelukkig ook in. In Lutlommel en op de Barrier en de Kolonie worden regelmatig smokkeltochten georganiseerd waar je zelf een smokkelaar speelt en je smokkelwaar op een bepaalde plaats moet afleveren met de fiets. Onderweg probeert de vliegende brigade je te onderscheppen. Dergelijke activiteiten worden in veel grensgemeenten georganiseerd als een ode aan de traditie van het smokkelen.

Op het einde van de avond vertelt LD over zijn definitieve pensionering als smokkelaar. *'Ik ben ermee gestopt toen ik mijn vrouw leerde kennen. Het werd me allemaal wat te riskant en op een bepaald moment moet je ervoor kiezen om een respectabel leven te leiden. Zij heeft me op het goede pad gebracht'*. Dat kan ik moeilijk geloven. *'Jawel, jawel, je weet hoe ze zijn, die vrouwen. En alsof trouwen nog niet erg genoeg was, ben ik ook nog met een Hollandse getrouwd'*. Oei. *'Ja, ik dacht dat ik ze wel kon temmen, maar dat was toch echt eerder andersom.'* Er volgt nog één laatste anekdote. *'toen we gingen trouwen in '78 waren de elektrische apparaten in Nederland veel goedkoper dan hier, dus zijn we onze hele uitzet in Holland gaan kopen. Op de terugweg werden we tegengehouden aan de Belgische grens, met onze hele auto vol spullen. Ik zei tegen de douanier dat ik op het punt stond te trouwen met een Hollands meisje en vroeg hem beleefd hoe we het moesten aanpakken om haar huisraad de grens over te brengen? Waarop hij zei: ocharm, gij grote sukkelaar, rij maar snel verder'*.

Een paar uur later fiets ik door de velden van Lommel naar huis. Ik kan het niet laten om even achterom te kijken of ik niet achtervolgd wordt door de vliegende brigade.

### **Gegevens:**

#### **Interviewer:**

- Naam: Helena Burdzy
- datum van het gesprek : 09/06/2021
- Plaats: LOMMEL

#### **Informant:** wenst anoniem te blijven

- Naam L.D.
- Leeftijd of leeftijdscategorie: 67
- Adres: Lommel
- Telefoon en/of GSM-nummer: /
- E-mailadres= /
- Beroep: Teamleider spuiterij DAF, heden gepensioneerd

### **Bibliografie:**

#### **Geschreven bronnen:**

HENDERICKX, S. (2011) *Ik was een smokkelaar. De capriolen van Stef van Seppen*. Vertelpunt Uitgevers.

#### **Online bronnen:**

- [https://www.academia.edu/37662671/Jaarboekje\\_voor\\_de\\_geschiedenis\\_van\\_Lommel\\_dee\\_1\\_3\\_2018](https://www.academia.edu/37662671/Jaarboekje_voor_de_geschiedenis_van_Lommel_dee_1_3_2018)
- <https://sites.google.com/view/erfgoeddagdenacht-lommel/start>



*Figuur 1: Douanierswoning aan brug 9 - Lommel Barrier*



*Figuur 2: Andersomschoenen*